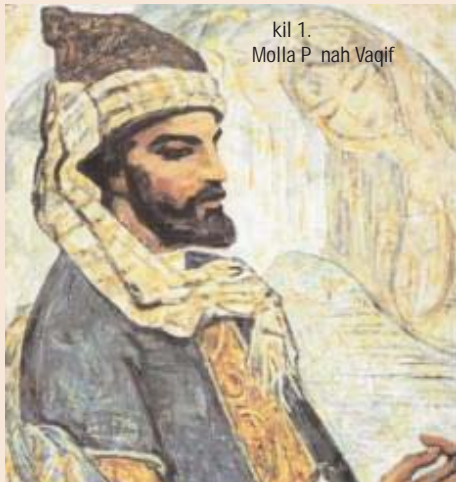

MİKAYIL ABDULLAYEV YARADICILIĞINDA TARİXİ-ƏDƏBİ OBRAZLAR (ikonoqrafik təhlil kontekstində)

Emil A. Ayyev

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının sənətşünaslıq fakültəsinin magistrantı
E-mail: emilaghayev93@mail.ru

Azərbaycan rəngkarlığının tarixi çox qədim və zəngindir, eyni zamanda özünəməxsusluğu ilə seçilir. Görkəmli fırça ustalarımız təsviri incəsənət üçün aktual mövzularda da sözlərini deməyi bacarmış, tarixi-ədəbi obrazları daim rəssamlarımız öz tablolarında canlandırmışlar. Əsərlərində ikonoqrafik obrazlara müraciət edən sənətkarlarımızdan biri də Xalq rəssamı Mikayıl Abdullayevdir.

kil 1.
Molla Pənah Vaqif

Mikayıl Abdullayev yaradıcılığı yüksək koloriti, orijinallığı, möhtəşəmliyi ilə Azərbaycan təsviri incəsənət tarixində mühüm yer tutur. Şərq və Qərb təsviri sənət metodlarının sintezi onun yaradıcılığından qırmızı xətt kimi keçir.

“Molla Pənah Vaqif” (şəkil 1) – kətan üzərində, yağlı boya texnikasıyla işlənmiş

əsərdə şairin düşüncəli obrazı canlandırılıb. Şairin geyimindəki naxışlar rənglərin ritmik təkrarlanması ilə diqqət çəkir. Arxa fonda isə Vaqifin qəzəllərində canlandığı gözəllər axıcı rənglərlə təsvir olunub. Həmin gözəllər göy qurşağını xatırladan formada bədii həllini tapmışdır.

“Yazıçı Həsən Seyidbəylinin portreti”ndə (1958) rəssam işıq-kölgə vasitəsilə obrazı hər hansı bir əsər üzərində işləyərkən canlandırmışdır. Geyimin üzərindəki bliklər, məkanın sakitliyi, fakturanın sərtliyi bu əsər üçün əsas xarakterik xüsusiyyətlərdir.

Mikayıl Abdullayev ikonoqrafik obraz kimi bir-birindən maraqlı kompozisiyalar yaradıb. Azərbaycanın məşhur şairəsi Xurşidbanu Natəvan bu sırada mühümdür. 1943-cü ildə çəkilmiş “Natəvanın portreti” milli geyimdəki məsum baxışlı xan qızının gənclik illərindəki obrazı təsvirlənib. Arxa fonda ipək üzərində naxışlar miniatür ənənələrini xatırladır. 1976-cı ildə isə obrazın daha yaşlı forması canlandırılaraq, sanki gəncliyi arasında dialog yaradılıb. Geyimdəki naxışlar, zərgərlik

nümunələrinin təsviri tarixi qadın obrazımıza yeni ifadəlilik verir. Rəssamın “Natəvan balaca Üzeyiri məktəbə yola salır” süjetli əsərində məkan və obrazlar qarşılıqlı əlaqədədir. Arxa fonda kənd mənzərəsi, ön planda milli geyimləri ilə seçilən kəndlilər görünür. Əsərdə Natəvanın mimika və jestlərlə əksi, balaca Üzeyirin məktəbə sevinclə

kil 2.
Dramaturq Mirzə Fətəli
Axundovun portreti

getməsi tamaşaçının gözü qarşısında teatr səhnəsi kimi açılır. İslam ənənələrinə əsasən xan qızının əlində Quranla təsviri həmin dövrdə Qarabağ mühitinin dinə göstərdiyi münasibətdən qaynaqlanır.

“Dramaturq Mirzə Fətəli Axundovun portreti”ndə müəllifin bir çox əsərlərinə xas xüsusiyyətləri görə bilirik. Kompozisiyanın mərkəzində dramaturq yorğun halda təsvir edilərək, tamaşaçıya baxan sərt baxışlarıyla seçilir. Soyuq və isti rənglərin vəhdətinə rəğmən, portretin bir hissəsi digərinə nisbətən “ağırlaşdırılmışdır” (şəkil 2).

Mikayıl Abdullayev yaradıcılığında Xalq şairi Səməd Vurğunun portretləri də xüsusi yer tutur. Şairin gənclik çağından ömrünün sonlarına qədər portretləri rəssam tərəfindən yaradılıb. 1959-cu

kil 3.
Səməd Vurğunun portreti

ildə Səməd Vurğunun Bakının mənzərəsi önündə düşüncəli şəkildə obrazı canlandırılmışdır. Şair öz əsərini yazaraq dalğın, fikirli şəkildə romantik xəyallara dalıb. Soyuq rənglərin insanda oyatdığı təəssürat, küləyin şairin təsvirində yaratdığı maraqlı təsvir metodu, Mikayıl Abdullayev yaradıcılığına xas “Tisiansayağı” işlənməsi rəssamın tarixi-ədəbi obrazlarına yaxından bələdliyinə dəlalət edir (şəkil 2).

Mikayıl Abdullayevin tarixi-ədəbi mövzuda işlədiyi əsərlərdən biri də “Dramaturq Cəfər Cabbarlı” obrazıdır. Kompozisiya 1943-cü ildə yağlı boya texnikasıyla, kətan üzərində işlənməmişdir. Əsərdə təsviri sənətin bütün prinsiplərindən ustalıqla istifadə olunub. Rəssam əsas diqqəti obrazın işlənməsinə yönəldir. Cəfər Cabbarlı stul üzərində əyləşərək öz iş otağında statik şəkildə deyil, dinamik tərzdə verilib. Bu isə rəssamın portretlərinə xas xüsusiyyətlərdən biridir. Obrazın daxili aləminin əks edilməsi və tamaşaçıya baxış nöqtəsinini xüsusilə vurğulamaq lazımdır. Dramaturqun üzündəki mimika, alnındakı qırıqlar, gülərüzlülüüyü əsərin canlılığını daha da artırır. Bəyaz geyimdə, iş otağında Cəfər Cabbarlı rənglər vasitəsilə əks etdirən rəssam Azərbaycan rəngkarlığının tarixi çox qədim və zəngindir, eyni zamanda özünəməxsusluğu ilə seçilir. Görkəmli fırça ustalarımız təsviri incəsənət üçün aktual mövzularda da sözlərini deməyi bacarmış, tarixi-ədəbi obrazları daim rəssamlarımız öz tablolarında canlandırmışlar. Əsərlərində ikonoqrafik obrazlara müraciət edən sənətkarlarımızdan biri də Xalq rəssamı Mikayıl Abdullayevdir.

Mikayıl Abdullayev yaradıcılığı yüksək koloriti, orijinallığı, möhtəşəmliyi ilə Azərbaycan təsviri incəsənət tarixində mühüm yer tutur. Şərq və Qərb təsviri sənət metodlarının sintezi onun yaradıcılığından qırmızı xətt kimi keçir.

“Molla Pənah Vaqif” (şəkil 1) – kətan üzərində, yağlı boya texnikasıyla işlənməmiş əsərdə şairin düşüncəli obrazı canlandırılıb. Şairin geyimindəki naxışlar rənglərin ritmik təkrarlanması ilə diqqət çəkir. Arxa fonda isə Vaqifin qəzəllərində canlandırdığı gözəllər axıcı rənglərlə təsvir olunub. Həmin gözəllər göy qurşağını xatırladan formada bədii həllini tapmışdır.

“Yazıcı Həsən Seyidbəylinin portreti”ndə (1958) rəssam işıq-kölgə vasitəsilə obrazı hər hansı bir əsər üzərində işləyərkən canlandırmışdır. Geyimin üzərindəki bliklər, məkanın sakitliyi, fakturanın sərtliyi bu əsər üçün əsas xarakterik xüsusiyyətlərdir.

Mikayıl Abdullayev ikonoqrafik obraz kimi bir-birindən maraqlı kompozisiyalar yaradıb. Azərbaycanın məşhur şairəsi Xurşidbanu Natəvan bu sırada mühümdür. 1943-cü ildə çəkilmiş “Natəvanın portreti” milli geyimdəki məsum baxışlı xan qızının gənclik illərindəki obrazı təsvirlənib. Arxa fonda ipək üzərində naxışlar miniatür ənənələrini xatırladır. 1976-cı ildə isə obrazın daha yaşlı forması canlandırılaraq, sanki gəncliyi arasında dialoq yaradılıb. Geyimdəki naxışlar, zərgərlik nümunələrinin təsviri tarixi qadın obrazımıza yeni ifadəlilik verir. Rəssamın “Natəvan balaca Üzeyiri məktəbə yola salır” süjetli əsərində məkan və obrazlar qarşılıqlı əlaqədədir. Arxa fonda kənd mənzərəsi, ön planda milli geyimləri ilə seçilən kəndlilər görünür. Əsərdə Natəvanın mimika və jestlərlə əksi, balaca Üzeyirin məktəbə sevinclə getməsi tamaşaçının gözü qarşısında teatr səhnəsi kimi açılır. İslam ənənələrinə əsasən xan qızının əlində Quranla təsviri həmin dövrdə Qarabağ mühitinin dinə göstərdiyi münasibətdən qaynaqlanır.

“Dramaturq Mirzə Fətəli Axundovun portreti”ndə müəllifin bir çox əsərlərinə xas xüsusiyyətləri görə bilərik. Kompozisiyanın mərkəzində dramaturq yorğun halda təsvir edilərək, tamaşaçıya baxan sərt baxışlarıyla seçilir. Soyuq və isti rənglərin vəhdətinə rəğmə, portretin bir hissəsi digərinə nisbətən “ağırlaşdırılmışdır” (şəkil 2).

Mikayıl Abdullayev yaradıcılığında Xalq şairi Səməd Vurğunun portretləri də xüsusi yer tutur. Şairin gənclik çağından ömrünün sonlarına qədər portretləri rəssam tərəfindən yaradılıb. 1959-cu ildə Səməd Vurğunun Bakının mənzərəsi önündə düşüncəli şəkildə obrazı canlandırılmışdır. Şair öz əsərini yazaraq dalğın, fikirli şəkildə romantik xəyallara dalıb. Soyuq rənglərin insanda oyatdığı təəssürat, küləyin şairin təsvirində yaratdığı maraqlı təsvir metodu, Mikayıl Abdullayev yaradıcılığına xas “Tisiansayağı” işlənməsi rəssamın tarixi-ədəbi obrazlarına yaxından bələdliyinə dəlalət edir (şəkil 3).

Mikayıl Abdullayevin tarixi-ədəbi mövzuda işlədiyi əsərlərdən biri də “Dramaturq Cəfər Cabbarlı” obrazıdır. Kompozisiya 1943-cü ildə yağlı boya texnikasıyla, kətan üzərində işlənməmişdir. Əsərdə təsviri sənətin bütün prinsiplərindən ustalıqla istifadə olunub. Rəssam əsas diqqəti obrazın işlənməsinə yönəldir. Cəfər Cabbarlı stul üzərində əyləşərək öz iş otağında statik şəkildə deyil, dinamik tərzdə verilib. Bu isə rəssamın portretlərinə xas xüsusiyyətlərdən biridir. Obrazın daxili aləminin əks edilməsi və tamaşaçıya baxış nöqtəsinini xüsusilə vurğulamaq lazımdır. Dramaturqun üzündəki mimika, alnındakı qırıqlar, gülərüzlülüüyü əsərin canlılığını daha da artırır. Bəyaz geyimdə, iş otağında Cəfər Cabbarlı rənglər vasitəsilə əks etdirən rəssam sanki həmin dövrü tamaşaçının gözü qarşısında canlandırır. Mikayıl Abdullayev işıq-kölgəni obrazın üzünə və əllərinə vurğulayaraq sanki “Rembrandtsayağı” həll variantı seçir. Kompozisiyada ikonoqrafik təhlil kontekstinin simvol, rəng, məkan və obraz münasibətlərini, sıx

ki 5.
Akademik Yusif Mammadliyev portreti

yetirsək, tamaşaçının gözü qarşısında tamamilə fərqli ikonografik kompozisiyanın təsvirini görə bilərik. İmpressionistlərin texnikasından bəhrələnən Mikayıl Abdullayev mənzərə önündə düşüncəli, lirik pəhrəmanını əks etdirib. Obrazdakı geyim xırda, dəqiq detallarla işlənmişdir. Mənzərənin bir tərəfində Şamaxı, digər tərəfində Hələb şəhərinin təsviri rəssamın dünyagörüşü, Nəsiminin doğulduğu və vəfat etdiyi şəhərlərin simvolik əksi kimi qeyd olunmalıdır. Kompozisiyada dumanlı və günəşli tonların digər simvolikasını da duymaq mümkündür.

şəkildə bir-birləri ilə əlaqəli formaları xüsusilə vurğulamaq lazımdır. C.Cabbarlının baxış istiqamətlərinin qızıl bölgü prinsipləri ilə vəhdəti əsərin bitkin və mürəkkəb kompozisiyasından xəbər verir. Obraz realist və canlıdır. Rəssam bu əsərdə rəng münasibətlərini, çarpazlığını özünəməxsus şəkildə ustalıqla əks etdirib. Avropa və milli ənənələrin sintezini və qarşılıqlı münasibətini kompozisiyada aydın görə bilərik. Mikayıl Abdullayev sanki qara rəng ilə əsərin bir tərəfini "ağırlaşdıraraq" dövrün sıxıntılına, ona əks tərəfdə isə qızılı rəngdən istifadə edərək xeyir və şər mübarizəsini simvolik şəkildə canlandırır (şəkil 4).

Nəsimi obrazını da özünəməxsus "ikonografik metod" formatında işləyərək rəng və məkan əlaqəsini ustalıqla vurğulamışdır. Rəssamın 1970-ci ildə karton üzərində, qarışıq texnika ilə, eskiz şəkildə təsvir etdiyi portreti öz möhtəşəmliyi ilə fərqlənir. Kompozisiyanın mərkəzində Nəsiminin monumental xarakter daşıyan fəlsəfi obrazı dayanır. Soyuq rənglərin əhatəsində təsvirlənən, iti baxışları ilə fərqlənən obraz sanki canlıdır. Geyimdəki xətlər, rəngkarlıqda mühüm yer tutan, digər bir prinsip xətti perspektiva ilə tamamlanıb. Geyimdə qəhvəyi və ağ rəng üzərində ritmik təkrarlanma, əsərdə işıq-kölgə təassüratı oyadır. Milli və Avropa təsviri incəsənət əlaqələrinin sintezini açıq şəkildə görə bilərik. İkonografik təhlil metoduna xas olan məkan həllinin verilməsi, blik və ləkələr əsərə "ağırlıq" gətirir. M.Abdullayev psixoloji aləmi "Tisiansayağı" həll etmişdi. Əsərin ikinci adı isə "Nəsiminin mühakiməsi" adlanır.

Rəssamın 70-ci illərdə yaratdığı digər Nəsimi obrazına nəzər

"Akademik Yusif Məmmədaliyevin portreti"ndə (1961–1968) öz iş otağında məşhur kimya alimi tədqiqat işi üzərində işləyərək canlandırılmışdır (şəkil 5).

"Rəqqasə Əminə Dilbazinin portreti" (1954) əsərində rəqqasənin mimika və jestləriylə seçilən, səhnədə rəqs zamanı rəssam tərəfindən əks etdirilən obrazı yaradılıb.

"Molla Vəli Vidadi" portretində rəssam şairin daxili aləmini qəmli-düşüncəli şəkildə təqdim edir. Rənglərin axıcılığı, ritmikliyi və ifadəliliyi bütün əsərboyu təkrarlanır.

"Füzulinin portreti" Sadiq Şərifzadənin ilk yaratdığı obrazdan özəlliyi ilə seçilir. Geyimdəki naxışların şərtiliyi, sərt baxışlara malik olan monumental Füzuli obrazı canlandırılıb.

Xalq rəssamı Mikayıl Abdullayev yaradıcılığında "Üzeyir Hacıbəyov", "Nəsirəddin Tusi", "Nizami Gəncəvi" kimi tarixi-ədəbi şəxsiyyətlərin portretləri də mühüm yer tutur.

Məşhur rəssamın yaradıcılığında tarixi-ədəbi obrazlar mövzusunun əsas nəticələri aşağıdakılardır:

1. Mikayıl Abdullayev yaradıcılığında tarixi-ədəbi obrazlar daxili psixoloji aləmin ifadəliliyi ilə seçilir.
2. Mikayıl Abdullayev yaradıcılığında tarixi-ədəbi obrazlara ikonografik təhlil kontekstində yanaşılmışdır.
3. Mikayıl Abdullayev yaradıcılığında tarixi-ədəbi obrazlar silsiləsi XX əsr Azərbaycan təsviri incəsənətində mühüm yer tutur. ❖

d biyyat:

1. Əliyev Ziyadxan. Səməd Vurğunun ilk portreti. "Mədəniyyət" qəzeti, 28 aprel 2018.
2. Nəcəfov Mürsəl. Mikayıl Abdullayev (monoqrafiya). Bakı, 1983.
3. Məlikova Şirin. Mikayıl Abdullayev. Xalq Bank, 2013.

В этой статье исторические и литературные образы, играющие важную роль в творчестве Микаила Абдуллаева, завершены в контексте иконографического анализа.

: Микаил Абдуллаев, историко-литературный, цветной, иконографический, анализ, композиция.

Summary

In this article, historical and literary images, which play an important role in Mikayil Abdullayev's creativity, are complete in the context of the iconographic analysis.

Key words: Mikayil Abdullayev, historical-literary, color, iconographic, analysis, composition.